
FENOMENUL FILOSOFIA DIN PERSECTIVA LUI I. PETROVICI

Vitalie MAFTEI

Universitatea Tehnică a Moldovei, Departamentul Științe Socioumane, lect. univ., drd.
Chișinău, Republica Moldova

Autorul corespondent: Maftai Vitalie, vitalie.maftai@fcim.utm.md

PHILOSOPHY PHENOMENON FROM THE PERSECTIVE OF I. PETROVICI

Abstract. *This article aims to highlight philosophical issues related to - the role and significance of philosophy, the relationship between philosophy and science, psychology, in defining philosophy from the point of view of the Romanian thinker I. Petrovici. The article highlights the thinker's concerns about - what is in essence philosophy, what is its significance, role and importance, how it is treated in different historical periods of human development and what were the main factors that formed the basis of such characterizations.*

Keywords: *philosophy, nature, knowledge, principles, definition of philosophy.*

Rezumat. *Lucrarea dată își pune ca scop să scoată în evidență probleme filosofice ce țin de – rolul și însemnătatea filosofiei, relația între filosofie și știință, psihologie în definirea filosofiei din punctul de vedere a gânditorului român Ion Petrovici. În lucrare sunt evidențiate preocupările gânditorului față de - ce este în esența sa filosofia, care este însemnătatea, rolul și importanța ei, cum este tratată ea în diferite perioade istorice a dezvoltării omenirii și care au fost factorii principali care au stat la baza unor astfel de caracterizări.*

Cuvinte cheie: *filosofie, natura, cunoaștere, principii, definiția filosofiei.*

Ion Petrovici s-a născut la 14 iunie 1882 în orașul Tecuci. O personalitate marcantă în cultura și istoria filosofiei românești, care a lăsat o contribuție originală în cercetare metafizicii și logicii. Licențiat în drept și litere, obținând doctoratul în filosofie, fapt ce configurează factura sa de gânditor. Face cursuri de filosofie în Germania. Cariera profesională o începe în cadrul Universității din Iași în calitate de conferențiar în filosofie ținând cursuri de logică, psihologie, probleme metafizice și introducere în filosofie. Ulterior devine profesor în cadrul Universității din București.

De la bun început o atenție specifică este acordată de către I. Petrovici problemelor de metafizică, istoria filosofiei, logică. Aceste idei sunt reflectate în *O problemă de filosofie* (1904), *Cercetări filosofice* (1907), *Teoria noțiunilor* (1910), *Probleme de logică* (1911), *Introducere în metafizică* (1924). O lucrare specifică este *Cercetări filosofice* în care gânditorul analizează așa probleme de interes ca *Rolul și însemnătatea filosofiei*; *Definiția filosofiei*; *Filosofia și Religie*, *Filosofie și Psihologie*, *Istoria filosofiei*, etc., cea ce prezintă un interes specific pentru analiza esenței, specificului, rolului filosofiei. Autorul intervine cu o poziție individuală atunci tratează problema filosofiei. Ba mai mult în edițiile ulterioare, dânsul intervine cu noi precizări la problema menționată, denotând interesul, importanța și complexitatea problemei.

Rolul și însemnătatea filosofiei

Pentru a înțelege ce este filosofia autorul propune determinarea rolului și esenței filosofiei în istoria umanității. În linii generale filosofia este privită de către autor ca fiind o concepție bine întemeiată asupra întregului univers. Pentru a evidenția veridicitatea acestei afirmații, dar aici ar fi bine să ținem cont de componenta esențială a filosofiei și anume *metafizica*, gânditorul începe analiza sa prin contrapunerea specificului filosofiei vizavi de Psihologie, Morală, Sociologie, Estetică și Logică. Acestea le sunt atașate caracteristicile unor științe particulare, care formulează legi restrânse, particulare și care exprimă incomplet, neprecis principiile universale ale lumii. Autorul constată că *obiectul filosofiei este principiile universale ale lumii*. De la bun început gânditorul vede necesitatea introducerii unui curs de filosofie (Filosofie generală). În aceste circumstanțe gânditorul acordă anumite explicații. În raportul Istoria filosofiei – Filosofie (filosofie teoretică, filosofie generală), primei îi este atribuită din start caracteristica sa și anume – expunerea cronologică a principalelor concepții asupra lumii, printr-o critică comparativă. Este un curs „mai mult istoric decât de filosofie,, [1]. În plan istoric răspunsul la unele probleme vine în legătură directă cu alte răspunsuri la problemele din același sistem filosofic, sau depinde de împrejurările în care a apărut. Pentru Filosofie (teoretică) în schimb, are drept scop determinarea celui mai bun răspuns asupra unei sau altei probleme, este o „abordare logică și pe cât se poate experimental să tracteze propriile probleme ale filosofiei” [2]. Această abordare reduționistă vine doar să specifice înclinațiile și orientările conceptuale ale autorului ca fiind metafizice. Desigur nu se prezintă drept scop minimalizarea importanței uneia sau alteia, nici nu poate fi astfel, abordarea istorică „a unei probleme filosofice nu istovește nevoia de a tracta teoreticește acea problemă din *punct de vedere al actualității*” [3].

După determinarea denumirii cursului, Petrovici începe analiza rostului filosofiei pentru viața omenirii și propășirea ei, întrebare care nu și-a pierdut actualitatea și astăzi. Interacțiunea filosofiei cu celelalte științe, care se propun la secția filosofică unde aceasta s-a mărginit la predarea lor, nu sunt în esența lor filosofice. După natura sa, filosofia, ca o incursiune mentală asupra lumii este atribuită omului. Gânditorul începe analiza problemei enunțate, în general, de la esența ei și anume viața sufletească a omului. Fondul vieții sufletești este voința de a trăi, restul vieții psihice este instrumentul părții voluntare „Impulsiunea este deservită de celelalte părți a vieții psihice. La bun început /om primitiv, copil/ voința se vede în tendința de a trăi, de a exista. Ingredientul de bază a unei asemenea existențe era plăcerea și durerea, apoi *apar senzațiile* – întâia treaptă a intelectualității” [4]. La final apare *inteligenta* – care acordă voinței să prevadă ce se va întâmpla în timp, căci anterior erau vestite doar fapte împlinite. Inteligența și simțurile *erau create* în serviciul voinței. Pentru a le acorda o activitate independentă, neatribuită nevoii voinței apare arta pentru simțuri și știința pentru inteligență.

Atributul caracteristic științei este inteligența, care cuprinde totul, încearcă să fie universală. În cazul unei nevoi imediate, inteligența se limitează la cunoașterea unor fenomene, are un anumit motiv. În lipsa lui, a ști, a cunoaște se răsfrânge asupra lumii înconjurătoare în întregimea ei (cu toate că, în realitate, este cunoscuta pe *bucăți*, cea ce nu subminează scopul ei de a cunoaște totul). „În rezumat cercetarea întregului fiind ținută acelei activități neatârinate a inteligenței de care am vorbit, această activitate este prin firea ei o activitate filosofică” [5]. De aici rezultă că activitatea autonomă a inteligenței, în cunoașterea totalității, a întregului, a infinitului, fiind de altfel măcinată de întrebări care frământă omenirea (ce este viața, moartea, de unde venim, etc.) și *crează filosofia*.

Cunoașterea generalului, este trebuincios pentru cunoașterea particularului. Pentru o mai bună cunoaștere a particularului, subiectul, necesită cunoașterea (legilor universale, principiilor supreme

ale lumii, etc.) universalității „...când nu cunoști universalul, poți da soluții greșite chiar unei probleme speciale, cu oricâtă logică și temei ai proceda” [6], dezlegarea greșită ulterior va fi dezmințită. Cunoașterea universală sigur este efectul unei activități intelectuale, un travaliu individual, dar este indispensabilă și voinței, ca chemare a sufletelor noastre. Gânditorul, vede necesitatea și importanța filosofiei pentru om în toate funcțiile sale psihice (în bucurie, strădanie și nevoie, în cele mai intime). Filosofia este o trăire, retrăire pentru om, o configurare și o viețuire proprie a realității, exprimate prin convingeri, emoții și cunoștințe, o concepție individuală asupra lumii. Filosoful când determină, stabilește principiile universale, trebuie să fie la curent cu ultimele rezultate a tuturor științelor particulare. Specialistul în domeniu nu va putea face o filosofie bună, pe motiv că orizontul cunoașterii va fi circumscris. În această ultimă ipostază de constatat, filosoful tinde să unifice, generalizeze, cunoștințele *timpului inclus*, această ipostază desigur nu-l scutește de erori, care nu i se pot impune, deoarece lumea este cunoscută euristic și prin completare în plan particular (cu referire la științele naturii). Filosoful are proprietatea de a fi albia (configurarea sau direcția configurată) și dinamica fluxului (exprimată prin problematizare și contrapunere, pentru a evita greșelile) cunoașterii. În plus filosoful trebuie să fie imparțial, nu trebuie să fie atașat emoțional sau să fie atras în orizontul unor dorințe individuale. Filosoful trebuie să fie nepărtinitor având teleologic drumul spre adevăr. Realizarea acestui deziderat, este asigurat prin studierea sârguincioasă și pătrunderea în esența științelor speciale, fără a se teme că munca sa, va fi sterilă, căci filosoful va avea pricopseala sa, pe când specialistul studiind filosofia va avea avantajele sale în analiza fenomenului, procesului.

Filosofia este o știință universală. Dacă este o știință universală, ea nu lasă nimic ce nu ar cădea sub incidența cercetării, examinării, cuprinderii sale. ”A se întreba de rostul fiecărui lucru care e în atingere cu tine e așa de fatal, încât preferi mai de grabă să-ți pierzi fericirea fiindcă ai făcut întrebarea decât să suferi tortura renunțării la întrebare” [7] Omul nu va fi fericit nici dacă pune întrebări, nici dacă nu le pune, cu toate că după gânditor, calea noastră firească este de a pune întrebări despre tot și toate. Această cale, după gânditor, ne va dezvolta până la perfecțiune, desăvârșire, ea va realiza înțelegerea individualității noastre. Această combinație a setei de cunoaștere apărută și fundamentată în voință și tendința spre fericire, manifestată ca suferință veșnică poate fi reculeasă în faptul că fericirea s-a regăsit inițial în unitatea noastră cu divinitatea. Odată decăzuți din fericire prin tendința și dorința de a cunoaște *impune iluzia* și năzuința revenirii la fericire, fapt ce realizează desăvârșirea și perfecțiunea individualității noastre prin lărgirea neobosită a *conținutului sufletesc*.

O paralelă în viziuni pot servi concepțiile filosofice ale lui M. Florian, care evidențiază esența filosofiei ca factor hotărâtor al structurii valorilor culturale. Stabilirea primului principiu a filosofiei este soluționarea problemei esenței filosofiei, deoarece reprezintă calea ce duce la adevăratul obiect al filosofiei ca știință fundamentală. Mircea Florian propune pentru filosofie două accepții importante: 1. Filosofia este știința fundamentelor, a principiilor, a legilor cele mai cuprinzătoare ale lumii. 2. Filosofia este o concepție asupra vieții omului pentru a descoperi sau crea idealuri și valori aducătoare de fericire și înnobilare. Pentru M. Florian, filosofia clarifică și propune principii generale. Filosofia este definită de Florian drept - știința principiilor prin care se totalizează cunoștința și acțiunea, iar științele speciale sunt ajutate să sintetizeze rezultatele lor generale. Misiunea filosofiei constă în a ajuta științele particulare să-și unifice rezultatele. Florian definește filosofia ca știință fundamentală sau știință a principiilor. Prin aceste principii, *conștiința și viața dobândesc unitate sistematică sau sunt totalizate, iar științele pozitive sunt ajutate să-și armonizeze rezultatele cele mai generale*.

Definiția filosofiei

Filosofia este cu certitudine o știință, ba mai mult este un mod de a fi a omului, unul special, cu toate că nu toți conștientizează acest lucru. Dacă este știință ea trebuie definită. A acorda definiție unei științe este complicat pe motiv că este necesar (să redăm esența ei, sfera și arealul de cercetare, interpretările înguste și largi a domeniului etc., totul printr-un enunț, propoziție) să explicăm scopul ei și modul prin care el trebuie atins. Pentru a răspunde la această întrebare, I. Petrovici propune să facem o *excursie* (incursiune) istorică, pentru a concepe și determina filosofia în cele trei mari epoci (Antichitate, Evul Mediu, Epoca Modernă).

În Antichitate, în cultura greacă cu precădere, prin filosofie se înțelegea – totalitatea științelor; în Evul Mediu – instrumentul de legitimare rațională a dogmelor religioase relevate; în Epoca Modernă – știința de armonizare a științelor speciale (coroana științelor și care cuprinde ultimele principii). *Coroana* constituie un element simbolic, ea dănuie prin împuternicirile și funcțiile sale. Gânditorul constată ca ceva străin tendința de a defini filosofia, anume în interpretarea ei, în Evul Mediu (aceasta constituie un salt) și ceva ferec a modului de evoluție și de continuitate de la Antichitate spre Epoca Modernă. Veriga ce unește aceste două perioade și asigură această trecere rezidă în separarea științei(lor) și a filosofiei. Această trecere s-a văzut drept necesară ca urmare a *separării muncii*, și care asigură tendința individuală, în parte a științei particulare de a cunoaște realitatea. Are loc împărțirea câmpului enorm al naturii în ramuri ale științelor de sine stătătoare, cu determinarea unor priorități. Proces, care la prima vedere pare a fi clar și *oarecum firesc*, dar aici evident, apar întrebări firești la această trecere – ce este filosofia în noua ei ipostază? unde este filosofia? ce i-a rămas filosofiei?. Concluzia pe care o face autorul este una logică, consecventă și anume că, filosofie i-a rămas cea ce nu se putea împărți, adică – *principiile generale și supreme*.

Trecerea de la Antichitate la Epoca Modernă este o trecere logică, determinată de îmbogățirea materialului de cercetare, în plus era necesar de a separa generalul de particular, singular – multiplu, trecător – permanent, primar – secundar. Trecerea de la concepția antică a (asupra) filosofiei la cea medievală, în sine reiese din *amestecul* filosofiei în religie, se realizează o confluență (fapt normal luând în considerare caracterul universal a filosofiei). "În antichitatea greacă, acest amestec primise forma unei influențe hotărâte a filosofiei asupra religie oficiale, purificând-o, transformând-o, modelând-o, - în epoca medievală, raporturile-s răsturnate, dogma religioasă domină în forma ei relevantă, și filosofia trebuie să se mlădie tuturor cerințelor sale" [8].

Împrejurările istorice în care filosofia este liberă și în care este sclavă, poate fi exprimată în caracterele psihice diferite predominante în istorie: raționalismul grecesc – sentimentalismul medieval (care vine prin intermediul amestecului cu popoarele orientale, influențate de autoritatea concepțiilor religioase ce ajung în Europa sub egida imperiului roman). Desigur, poate apărea întrebarea de ce această influență nu a apărut anterior, căci cultura greacă, să presupunem, a fost supusă influenței a unui număr nu mai redus culturi decât cea romană, dar și geografic extinderea a fost net superioară, reflecția expres ar evidenția specificul și importanța religiei la romani și greci, a modalității de răspândire a culturii, dar mai ales se poate evidenția specificului și caracterului lor psihic.

Se cunoaște specificul și caracteristicile filosofiei din Evul Mediu, dar putea ipotetic vorbind, acest mileniu să rămână până la nesfârșit, să se perpetueze? nu, spune autorul, căci "libera cercetare amorțită pentru scurtă vreme, reapare printre ele, ca iarba printre pietre..."[9]. În această perioadă, filosofia a fost nevoită ca prin cercetări mărunte, speciale să știrbească neobservat puțin câte puțin autoritatea sa. Filosofia medievală accelerează despărțirea filosofiei de științele speciale (particulare).

Aceste științe răspundeau unei nevoi generale, adică prin caracterul lor practic trebuiau sau aveau menirea să rezolve întrebări, probleme curente (ba mai mult în aceasta perioadă, spre sfârșitul epocii medievale, apare o necesitate specifică în diviziunea muncii). Filosofia în relație cu aceste științe era luată mai distanțat (fapt datorat relației cu teologia la începutul perioade și la finalul ei) fiind tratată ca rămășița unui trecut de vasalitate.

Totuși aspectul cercetării raționale, caracterul fundamental a filosofiei a făcut-o indispensabilă științelor speciale. Se ivi necesitatea apariției unei noi filosofii, care trebuia să se bazeze pe rezultatele științelor speciale. Desigur, în Epoca Modernă filosofia, dar să constatăm că nici științele speciale nu au putut în totalitate să se desprindă de influența religiei, R. Descartes, G. Leibniz etc., care în final fac apel la forța supranaturală. Totuși trebuie să recunoaștem că în explicarea lumii atât filosofia cât și științele speciale au început să se bazeze în mare măsură pe autoritatea proprie. Filosofiei în această perioadă i se acordă statutul de știință ce armonizează, leagă rezultatele științelor speciale.

Interesante sunt încercările altor filosofi români de a defini filosofia. Constantin Rădulescu-Motru (având puncte similare cu cele a lui I. Petrovici) spune, că filosofia este știința ce studiază principiile fundamentale ale oricărei științe, clarificând concepte de baza ale științelor și armonizând punctele de vedere divergente, fiind singura și unica disciplină teoretică rațională care ne oferă o cunoștință unitară, cunoștința cea mai completă și cea mai puțin relativă din lume. P.P. Negulescu în definirea filosofiei acordă o atenție specifică realizărilor și sarcinilor acesteia unde filosofia trebuie concepută ca o analiză a primelor principii și sinteză a ultimelor rezultate ale științei în vederea explicării totale a universului. L. Blaga privește filosofia ca o viziune subiectivă asupra lumii. După el, filosofia constituie un domeniu autonom față de celelalte discipline. Filosofia deține intuiții asupra tot ceea ce este, aceasta îi asigură filosofiei un raport privilegiat cu lumea față de celelalte științe. M. Vulcănescu vede în filosofie o disciplină, o știință a științelor, o știință teoretică, scopul căreia este atingerea adevărului obiectiv (despre lume) sau filosofia este o expresie a individualității gânditorului care o exprimă, un fel de creație artistică a lui în lumea de idei și de simbol a cugetării.

În încercarea de a defini filosofia este de menționat că pentru I. Petrovici pe lângă determinarea ei ca – *Știința principiilor universale* sunt evidențiate și analizate alte două accepțiuni și anume cea de – *Știință spiritului și Teoriei cunoașterii*. După I. Petrovici, filosofia, dacă s-ar limita la studierea vieții sufletești în complexitatea modului de a fi, ar avea tendința speculativă să armonizeze, apropie știința spiritului de știința naturii. Limitarea percepției filosofiei prin obiectul ei de studiu la viața sufletească, a fost făcută din contul caracterului său primar și considerat mai profund decât natura, care este direcționat din interior spre exterior, unde primul are reprezentativitate pentru principiul suprem al lumii întregi. De aici reiese că unificarea în legi superioare a spiritului cu natura s-a văzut zădarnică. În înțelegerea acestei interpretări lumea spirituală reprezenta ultimele principii ale lumii întregi în care realitatea primară a naturii, a fost compromisă. Argumentul invocat, după autor, au fost reduse la două considerații: 1. orice realitate dacă este în același timp și un act psihic, și ca atare lumea sufletească într-o privire se extinde peste tot; 2. Fenomenele psihice sunt percepți nemijlocite. [10].

A doua accepțiune a tălmăcirii filosofiei este cu Teoria cunoașterii – știința care discută și întemeiază postulatele și axiomele științelor, își fundamentează argumentul său pe originea și limitele cunoașterii. Teoria cunoașterii examinată detaliat de J. Locke și exaltată de I. Kant avea scop să evidențieze o filosofie exactă bazată pe caracterul său practic și deslușit. În acest sens Teoria cunoașterii tinde să determine și să stabilească postulate pentru științele speciale și în același timp *disciplinează* spiritul uman. Pentru Teoria Cunoașterii important este ideea unei sinteze universale pe

care să se poată baza, acest fapt îi acordă factură filosofică dar nu o rezumă la ea, deoarece ar avea un caracter reductiv. Teoria Cunoașterii rămâne doar ca parte integrată a filosofiei.

Aceste două modalități (știința spiritului și teoria cunoașterii) prin care se încearcă a defini noțiunea de filosofie se soldează la autor cu următoarea definiție: *Filosofia, armonizează laolaltă rezultatele științelor speciale, urmărește aflarea unui principiu care să ofere rațiunea explicativă a tuturor realităților date.* [11]. Principiul trebuie să includă și să presupună necondiționat, rațiunea tuturor realităților, dar și propria rațiune. În cazul în care nu poate să se explice pe sine cum poate să explice totul. Filosofia râvnește unificarea totală, aici principiul, trebuie să se explice și pe sine. În această încercare de a defini noțiunea de filosofie se întrezărește că: *Filosofia urmărește aflarea aceluia principiu, care să ofere rațiunea explicativă a tuturor realităților și totodată și propria rațiune.* O astfel de definire solicită careva explicații referitor la faptul că, aceasta unitate, are corelat obiectiv sau este o nevoie mintală; și că acest principiu, care explică totul și pe sine, este cu puțință minții omenești (depășește el cumva marginile minții noastre). Autorul constată că cunoașterea aceluia principiu (absolutul însuși) care ar explica totul și pe sine însuși depășesc puterile noastre (aceste limite nu sunt limitele lucrurilor), dar în această situație tinzând spre acest deziderat, omeneșii realizează cât poate. Dincolo de domeniul filosofiei nu este nimic și ce nu poate să lămurească filosofia nu poate să lămurească nimeni.

Concluzie. I. Petrovici intervine cu o poziție individuală atunci tratează problema filosofiei. În linii generale filosofia este privită de către autor ca fiind o concepție bine întemeiată asupra întregului univers. Autorul constată că obiectul filosofiei este principiile universale ale lumii. După natura sa, filosofia, ca o incursiune mentală asupra lumii este atribuită omului. Pentru autor filosofia, armonizează laolaltă rezultatele științelor speciale, urmărește aflarea unui principiu care să ofere rațiunea explicativă a tuturor realităților date. Filosofia urmărește aflarea aceluia principiu, care să ofere rațiunea explicativă a tuturor realităților și totodată și propria rațiune.

Bibliografie:

1. *Cercetări filosofice*, Ed. II-a, București, 1921, p.7
2. *Ibidem*, p. 8
3. *Ibidem*, p. 8
4. *Ibidem*, p. 11
5. *Ibidem*, p. 14
6. *Ibidem*, p. 17
7. *Ibidem*, p. 22
8. *Ibidem*, p. 30
9. *Ibidem*, p. 34
10. *Ibidem*, p. 38
11. *Ibidem*, p. 40
12. Florian M., *Reconstrucție filosofică*, București, 1943
13. Rădulescu-Motru, C., *Rolul social al filosofiei (restituiri)*, în „*Revista de filosofie*”, 2/1992
14. Constantin Aslam. *Incursiuni în istoria filosofiei românești. Perspective hermeneutice.* – București: Editura Universității din București, 2014.
15. Svetlana Coandă, *Filosofia o necesitate intelectuală*, (Studii de Filosofie) Material științifico-didactic, Chișinău: USM, 2018.